

Mihaela Gheorghe

OBSERVAȚII ASUPRA VARIANTELOR *-(T)IUNE / -(T)IE* ÎNREGISTRATE ÎN DOOM²

1. PREAMBUL

Tema concurenței dintre cele două variante s-a bucurat de atenția a numeroși lingviști, perspectiva analizei fiind fie etimologică (Oprea 1992–1993), fie tipologică (Niculescu 1978), fie normativă (Iordan 1947: 187–189), fie descriptivă și cu accent pe dinamica uzului (Pană Dindelegan 2008, Zafiu 2003 și 2007).

După cum se arată în lucrările amintite, încă din prima jumătate a secolului al XX-lea, neologismele latino-romanice cu terminația *-(t)iune*¹ au fost înlocuite în bună măsură de variantele cu *-(t)ie*, din rațiuni de consolidare a unui tipar flexionar (Pană Dindelegan 2008: 491) ori din rațiuni stilistice (Iordan 1947), dublate uneori chiar de considerente „estetice” (Zafiu 2003 și 2007). În paralel, statutul în uz al acestor neologisme a fost pus în umbră de infinitivul lung (v. concurența dintre *aboliiune* vs *abolire*; *exterminaiune* vs *exterminare*, care a favorizat impunerea infinitivului lung, dicționarele marcând variantele cu *-(t)iune* ca rare sau livrești).

Nu lipsesc însă nici situațiile în care limba a reținut ambele forme, ca o consecință a specializării lor semantice (*diviziune* // *divizie*; *fracțiune* // *fracție*; *porție* // *porțiune*) sau stilistice (*chestie* / *chestiune*, *nație* / *națiune*, *misie* / *mișiune* etc.).

Dincolo de aceste situații, este de așteptat să se înregistreze încă, pentru unele forme, și semne ale unei etape de tranziție, în care coexistă variante libere, nediferențiate (cel puțin deocamdată) semantic ori stilistic. Mai ales asupra statutului acestor dublete ne vom îndrepta atenția aici, lucrarea de față repunând în discuție raportul dintre *-(t)iune* și *-(t)ie* în româna actuală, prin confruntarea deciziilor normative ale DOOM² cu uzul actual al variantelor, așa cum rezultă din analiza de corpus².

¹ Am asimilat aici și formele cu *(s)iune* / *(s)ie*. De asemenea, precizez că nu am avut în vedere etimologia termenilor, ci strict variația sufixelor / a terminațiilor.

² Am utilizat mai ales corpusul *RoTenTen16* (2,64 miliarde de cuvinte), parte a bazei de date lexicografice multilingve *Sketch Engine*, cu ajutorul căruia am efectuat testele de frecvență pentru toate formele cu *-(t)iune* / *-(t)ie*. Pentru unele forme am utilizat și corpusul *EUR-Lex Romanian 2/2016* (337 de milioane de cuvinte), aparținând de asemenea bazei de date *Sketch Engine*, și corpusul *CoRoLa* (peste 1 miliard de cuvinte). Pentru scorurile de frecvență obținute cu cele din urmă, am adăugat alături de indicele numeric și indicele C, respectiv Lex (de exemplu: $X_{(n)C/Lex}$). Cele nemarcate sunt extrase din corpusul *RoTenTen16*.

LR, LXVIII, nr. 4, p. 501–510, București, 2019

2. VARIAȚIA *-(t)IUNE* / *-(t)IE* ÎN DOOM²

Inventarul substantivelor cu terminația *-(t)iune* din DOOM² cuprinde în total 251 de forme³: (i) **pentru 206 dintre acestea**, dicționarul nu înregistrează nicio formă corespondentă cu *-(t)ie*; cu excepția a 5 forme nou introduse, lista acestor termeni coincide cu cea din DOOM¹; (ii) **pentru alte 32 de forme** se regăsesc în dicționar și variantele cu terminația *-(t)ie*, marcate drept cuvinte-titlu distincte, adesea însoțite de indicații privind specializarea lor semantică; (iii) **dubletele** pe care DOOM² le plasează în categoria variantelor libere sunt mult mai puțin numeroase decât dubletele etimologice specializate semantic, și anume 13 perechi de termeni⁴: *ablație / ablațiune*; *abstracție / abstracțiune*; *aducție / aducțiune*; *chestie / chestiune*; *!dicție / dicțiune*; *!direcție₂ / direcțiune*; *funcție₂ / funcțiune*; *glaciație / glaciațiune*; *interglaciație / interglaciațiune*; *nervație / nervațiune*; *radiotransmișiune / !radiotransmisie*; *!vexațiune / vexație*.

Dacă avem în vedere cele trei subclase în care am grupat termenii extrași din dicționarul normativ, am putea conchide că procesul de selecție și/sau de specializare semantică a variantelor cu *-(t)iune* vs *-(t)ie* se află în româna de astăzi într-un stadiu foarte avansat: pe de o parte, avem un număr mare de forme unice (206) și un număr relativ redus de forme specializate (32), pe de altă parte, avem un set foarte limitat de variante libere, care în majoritate privilegiază variantele reduse, adică pe cele cu *-(t)ie* (11 din 13).

3. ANALIZA DE CORPUS

Pentru a verifica stadiul actual al uzului acestor forme, am interogat baza de date *Sketch Engine* (corpusul *RoTenTen16*) pentru frecvența celor 251 de cuvinte-titlu cu terminația *-(t)iune* înregistrate în DOOM², verificând totodată existența și, după caz, și frecvența variantelor cu *-(t)ie*.

³ Referitor la inventarul de forme, în DOOM² s-au luat decizii care privesc, raportat la DOOM¹, pe de o parte introducerea unor termeni neînregistrați anterior în dicționarul normativ: (i) *demipensiune*, *euroobligațiune*, *presesiune*, *probațiune*, *pulsiune*, respectiv (ii) *conversie*, *decorațiune*, *depresie*, *emisie*, *extensie*, *frecție*, *inscripțiune*, *migrațiune*, *obligațiune*, *ocluzie*, *posesie*, pe de altă parte, modificări ale deciziilor din ediția anterioară. De exemplu, pentru *ocluziune* s-a adăugat indicația semantică („închidere a unui orificiu”) și s-a inclus varianta *ocluzie*, pentru care se indică un context specializat (~ *intestinală*), iar *preciziune*, care apărea în DOOM¹ numai cu formă de plural și era glosat cu sensul de „lămuriri”, apare acum și cu formă de singular și cu indicația (*inv.*). În privința variantelor libere discutate sub (iii), s-au produs modificări pentru 4 dintre ele: s-au introdus ca variante libere pe poziția întâi formele *dicție* și *direcție₂* (cu sensul de „conducere a unei instituții”), iar pe poziția a doua formele *radiotransmisie* și *vexație*, cel din urmă fiind marcat ca (*inv.*).

⁴ În transcrierea variantelor libere am păstrat ordinea din DOOM², pentru că, prin convenție, aceasta indică și recomandarea normativă. Se observă că numai în două cazuri este privilegiată varianta cu *-(t)iune*: *radiotransmișiune* și *vexațiune*.

3.1. Rezultatele analizei aplicate primei categorii (forme unice în DOOM²) arată că din totalul formelor unice cu *-(t)iune*, pentru 89 de forme (43%) există în corpus atestări pentru varianta cu *-(t)ie*⁵. Pentru 29 dintre acestea, ocurențele variantei cu *-(t)ie* sunt chiar mai numeroase, egale sau aproape egale⁶ cu ale variantei normate, pe care o concurează puternic: *aspersiune*₍₁₈₄₎ / **[aspersie]**₍₂₅₃₎; *avulsiune*₍₃₎ / **[avulsie]**₍₃₅₎; *benedicțiune*₍₁₀₎ / **[benedicție]**₍₁₀₎; *compresiune*₍₂₁₅₇₎ / **[compresie]**₍₉₄₁₉₎; *contențiune*₍₄₎ / **[contenție]**₍₁₃₃₎; *cremațiune*₍₂₎ / **[cremație]**₍₈₎; *decompresiune*₍₁₀₉₎ / **[decompresie]**₍₉₂₀₎; *deflexiune*₍₅₈₎ / **[deflexie]**₍₁₂₉₎; *devoluțiune*₍₁₀₎ / **[devoluție]**₍₁₆₎; *electrocuțiune*₍₁₎ / **[electrocuție]**₍₉₎; *elecțiune*₍₂₃₎ / **[elecție]**₍₄₉₃₎; *eluțiune*₍₂₎ / **[eluție]**₍₇₎; *eversiune*₍₂₀₎ / **[eversie]**₍₁₉₎; *flexiune*₍₇₆₁₎ / **[flexie]**₍₁₃₀₄₎; *extroversiune*₍₂₀₎ / **[extroversie]**₍₂₃₎; *fonațiune*₍₀₎ / **[fonație]**₍₄₄₎; *imersiune*₍₁₄₄₄₎ / **[imersie]**₍₁₂₃₀₎; *introversiune*₍₇₆₎ / **[introversie]**₍₇₉₎; *profanațiune*₍₀₎ / **[profanație]**₍₁₎; *radioemișiune*₍₉₎ / **[radioemisie]**₍₅₇₎; *regresiune*₍₂₉₅₎ / **[regresie]**₍₂₀₆₁₎; *remisiune*₍₆₁₃₎ / **[remisie]**₍₁₁₄₉₎; *reversiune*₍₁₇₎ / **[reversie]**₍₆₅₎; *submersiune*₍₃₃₎ / **[submersie]**₍₁₃₈₎; *supresiune*₍₉₎ / **[supresie]**₍₃₉₈₎; *uzurpațiune*₍₂₎ / **[uzurpație]**₍₃₎; *volițiune*₍₃₎ / **[voliție]**₍₅₎.

Pentru 12 forme (reprezentând 5,85% din totalul formelor cu *-(t)iune*) s-au înregistrat în corpusul de 2,65 de miliarde de cuvinte mai puțin de 10 ocurențe (pentru ambele variante – și pentru cea normată și pentru cea neînregistrată⁷ în DOOM²): *coposesiune*₍₀₎ / **[coposesie]**₍₁₎; *demolițiune*₍₁₎ / **[demoliție]**₍₁₎; *detersiune*₍₁₎ / **[detersie]**₍₁₎; *depravațiune*₍₀₎ / **[depravație]**₍₁₎; *dilațiune*₍₀₎ / **[dilație]**₍₁₎; *exterminațiune*₍₁₎ / **[exterminație]**₍₁₎; *importațiune*₍₁₎ / **[importație]**₍₁₎; *indicțiune*₍₄₎ / **[indicție]**₍₁₎; *ingresiune*₍₅₎ / **[ingresie]**₍₁₎; *manumisiune*₍₁₎ / **[manumisie]**₍₁₎; *sumisiune*₍₈₎ / **[sumisie]**₍₁₎; *sustrațiune*₍₀₎ / **[sustrație]**₍₂₎.

Utilizând conjugat trei funcții ale corpusului electronic – concordanțierul (*Concordance*), dicționarul (*Thesaurus*) și funcția de comparație (*Word Sketch Difference*) – am identificat pentru 11 forme (care reprezintă 5,36% din totalul formelor cu *-(t)iune*) semne ale specializării⁸ variantelor cu *-(t)iune* vs *-(t)ie*: *ambarcațiune*_(10,462) / **[ambarcație]**₍₄₀₈₎ (navigație); *avulsiune*₍₃₎ (juridic) / **[avulsie]**₍₃₅₎ (medicină); *diversiune*_(10,458) / **[diversie]**₍₂₀₎ (medicină); *eroziune*₍₉₃₁₇₎ / **[erozie]**₍₄₎ (medicină); *excluziune*₍₃₅₅₁₎ / **[excluzie]**₍₃₎ (medicină, sociologie); *flexiune*₍₇₆₁₎ (lingvistică, fizică) / **[flexie]**₍₁₃₀₄₎ (medicină, sport); *incluziune*_(11,677) / **[incluzie]**₍₂₈₎; *locuțiune*₍₁₀₂₂₎ / **[locuție]**₍₂₎; *subdiviziune*₍₃₆₉₈₎ / **[subdivizie]**₍₁₃₄₎ (economie, administrație); *retroversiune*₍₂₁₃₎ / **[retroversie]**₍₅₆₎ (medicină); *reversiune*₍₁₇₎ / **[reversie]**₍₆₅₎ (medicină).

⁵ Variantele atestate în corpus, dar care lipsesc din DOOM² sunt marcate prin caractere aldine și prin paranteze pătrate.

⁶ În această situație sunt variantele *benedicțiune* / **[benedicție]**, cu număr egal de ocurențe și *eversiune* / **[eversie]** și *imersiune* / **[imersie]**, în cazul cărora atestările variantei cu *-(t)iune* sunt comparabile cantitativ cu cele ale variantei indicate de DOOM² drept formă unică.

⁷ Se observă chiar că pentru unii termeni (*coposesie*, *depravație*, *dilație*, *sustrație*) nu s-a înregistrat în corpus nicio atestare a variantei din DOOM².

⁸ Variantele neînsoțite de indicația unui limbaj special sunt atestate în contexte generale, nespecializate.

Alte 37 de forme cu *-(t)ie* (18,04%) sunt atestate accidental ca variante ale celor cu *-(t)iune*. Cele din urmă au o prevalență netă în corpus, însă rezultatele sunt interesante pentru că demonstrează vitalitatea⁹ tendinței de scurtare a formei: *abluțiune*₍₃₅₎ / [*abluție*]₍₂₎; *afecțiune*_(95.748) / [*afecție*]₍₄₎; *aversiune*₍₄₅₉₀₎ / [*aversie*]₍₂₎; *coliziune*_(14.314) / [*colizie*]₍₁₎; *coluziune*₍₂₁₎ / [*coluzie*]₍₁₎; *comprehensiune*₍₇₅₁₎ / [*comprehensie*]₍₃₎; *concrețiune*₍₂₉₂₎ / [*concreție*]₍₂₎; *confesiune*_(18.698) / [*confesie*]₍₂₄₎; *consemnațiune*₍₁₂₄₎ / [*consemnație*]₍₁₎; *convicțiune*₍₁₁₎ / [*convicție*]₍₈₎; *coroziune*₍₉₄₂₀₎ / [*corozie*]₍₈₎; *deriziune*₍₂₆₆₎ / [*derizie*]₍₁₎; *devoțiune*₍₉₄₅₎ / [*devoție*]₍₁₎; *digresiune*₍₈₂₇₎ / [*digresie*]₍₃₎; *distorsiune*₍₆₈₁₉₎ / [*distorsie*]₍₃₁₎; *efuziune*₍₁₂₅₃₎ / [*efuzie*]₍₁₃₎; *elocuțiune*₍₁₇₎ / [*elocuție*]₍₈₎; *emersiune*₍₂₅₎ / [*emersie*]₍₄₎; *evicțiune*₍₁₁₈₎ / [*evicție*]₍₁₎; *expansiune*_(29.435) / [*expansie*]₍₆₎; *facțiune*₍₂₇₃₂₎ / [*facție*]₍₂₎; *genuflexiune*₍₃₄₉₎ / [*genuflexie*]₍₁₂₎; *imperfecțiune*₍₄₆₅₇₎ / [*imperfecție*]₍₇₎; *indiviziune*₍₃₇₂₂₎ / [*indivizie*]₍₁₎; *narațiune*₍₆₄₉₈₎ / [*narație*]₍₄₄₎; *omisiune*₍₈₃₉₀₎ / [*omisie*]₍₂₆₎; *opresiune*₍₂₅₄₉₎ / [*opresie*]₍₉₎; *privațiune*₍₁₃₅₆₎ / [*privație*]₍₈₎; **probațiune*₍₂₁₇₁₎ / [*probație*]₍₃₎; *procesiune*₍₁₁₀₈₈₎ / [*procesie*]₍₁₂₎; *radiodifuziune*₍₆₈₂₇₎ / [*radiodifuzie*]₍₂₎; *redempțiune*₍₂₇₎ / [*redempție*]₍₁₎; *subversiune*₍₅₄₉₎ / [*subversie*]₍₂₎; *succesiune*₍₃₁₄₀₃₎ / [*succesie*]₍₆₎; *supraimpresiune*₍₁₃₎ / [*supraimpresie*]₍₁₎; *televiziune*₍₅₄₈₅₅₇₎ / [*televizie*]₍₆₆₎; *transgresiune*₍₁₄₂₎ / [*transgresie*]₍₂₈₎; *versiune*₍₂₃₀₈₆₀₎ / [*versie*]₍₄₎.

Un caz special îl reprezintă perechea *națiune*₍₅₁₇₅₈₎ / [*nație*]₍₈₀₆₃₎, în care varianta neînregistrată de DOOM² (considerându-se, probabil, că este învechită sau se regăsește numai în registrul familiar) are un număr foarte mare de atestări în corpus, în toate registrele limbii.

Restul de 116 forme cu *-(t)iune* înregistrate în DOOM² pentru care nu am găsit atestări ale unei variante cu *-(t)ie* au următoarea ierarhie de frecvență, așa cum a rezultat din interogarea corpusului: **(a) forme foarte rare (0 - 10 ocurențe)**, care ar trebui poate eliminate din dicționarul normativ: *abolițiune*₍₀₎, *aflicțiune*₍₀₎, *agnațiune*₍₀₎, *amplexiune*₍₀₎, *coempțiune*₍₀₎, *cognațiune*₍₀₎, *electrostricțiune*₍₀₎, *evectațiune*₍₀₎, *evulsiune*₍₀₎, *expunțiune*₍₀₎, *hipotracțiune*₍₀₎, *inflicțiune*₍₀₎, *interversiune*₍₀₎, *obtuziune*₍₀₎, *radiostațiune*₍₀₎, *recognițiune*₍₀₎, *redhibițiune*₍₀₎, *reostricțiune*₍₀₎, *reprehensiune*₍₀₎, *reprobațiune*₍₀₎, *stricțiune*₍₀₎, *tergiversațiune*₍₀₎; *adempțiune*₍₁₎, *eluviune*₍₁₎, *exacțiune*₍₁₎, *fluxiune*₍₁₎, *incorecțiune*₍₁₎, *interpretațiune*₍₁₎, *preterițiune*₍₁₎, *prevaricațiune*₍₁₎, *suprafuziune*₍₁₎; *adjoncțiune*₍₂₎; *circumvalațiune*₍₂₎, *concusțiune*₍₂₎, *dezertiune*₍₂₎, *magnetostricțiune*₍₂₎, *obversiune*₍₂₎; *admonițiune*₍₄₎; *descensiune*₍₄₎; *recțiune*₍₄₎; *sedițiune*₍₄₎; *perempțiune*₍₅₎; *solifluxiune*₍₆₎; *sufuziune*₍₈₎; *coraziune*₍₈₎; *abstențiune*₍₉₎; *prelecțiune*₍₉₎; **(b) forme cu uz limitat (11 - 5 000 de ocurențe)**: *abraziune*₍₃₂₃₇₎; *alocuțiune*₍₃₉₄₈₎; *anexiune*₍₁₆₁₎; *antifricțiune*₍₅₅₎; *aprehensiune*₍₃₂₁₎; *aserțiune*₍₁₈₆₆₎; *cauțiune*₍₂₉₁₄₎; *circumvoluțiune*₍₂₃₇₎; *comisiune*₍₃₀₂₎; *contagiune*₍₁₈₅₃₎; *contorsiune*₍₂₂₀₎; *delatiune*₍₁₀₁₈₎; *disensiune*₍₃₉₉₃₎; *eliziune*₍₁₁₎;

⁹ De remarcat formele *versie* și *televizie*, identificate mai ales în contexte familiare (*reporterițe de televizie, studio de televizie, (...) ce versie a acestui soft „extreme sample converter” merge și pentru tyros3 sau 4?*), dar și în contexte din alte registre: *rachete cu televizie* (mil.) sau *manevre obstetricale (de ex. versie externă) sau traumatism abdominal* (med.).

euroobligațiune*₍₁₉₂₎; *exhaustiune*₍₁₁₎; *fideiusiune*₍₁₄₉₎; *fisiune*₍₁₂₆₉₎; *imixtiune*₍₃₈₄₇₎; *inacțiune*₍₂₈₂₎; *inflexiune*₍₂₄₉₉₎; *injoncțiune*₍₂₇₎; *joncțiune*₍₁₇₂₂₎; *legiune*₍₁₃₄₆₎; *micțiune*₍₂₈₆₎; *mixtiune*₍₁₆₎; *persuasiune*₍₃₅₂₄₎; *perversiune*₍₃₄₄₀₎; *poțiune*₍₂₅₄₎; *preempțiune*₍₈₄₃₎; **presesiune*₍₃₇₎; **pulsione*₍₂₈₈₎; *rebeliune*₍₄₈₁₁₎; *recluziune*₍₆₆₉₎; *resciziune*₍₇₀₎; *retorsiune*₍₃₁₀₎; *retrocesiune*₍₂₇₎; *sciziune*₍₁₀₀₄₎; *secesiune*₍₁₆₈₆₎; *subpresiune*₍₁₁₁₎; *subtensiune*₍₆₆₎; *suprapresiune*₍₇₈₄₎; *supratensiune*₍₁₆₅₇₎; *torsiune*₍₃₁₇₈₎ și **(c) forme frecvente în uz (peste 5000 de ocurențe): *acțiune*₍₄₂₈₂₄₄₎; *adeziune*₍₉₆₂₇₎; *agresiune*₍₃₀₀₈₃₎; *ascensiune*₍₃₀₃₀₂₎; *coeziune*₍₁₉₀₁₇₎; *compasiune*₍₂₁₃₁₄₎; *defecțiune*₍₉₆₇₉₎; **demipensiune*₍₇₅₆₇₎; *evaziune*₍₄₇₀₉₈₎; *ficțiune*₍₁₃₀₁₉₎; *fuziune*₍₃₈₃₇₄₎; *gestiune*₍₅₁₃₈₎; *interacțiune*₍₂₁₉₃₃₎; *leziune*₍₆₅₈₆₃₎; *mențiune*₍₂₈₁₄₄₎; *moțiune*₍₂₀₉₉₂₎; *noțiune*₍₃₃₃₇₆₎; *opțiune*₍₈₄₅₉₄₎; *presiune*₍₂₄₆₈₆₂₎; *recesiune*₍₂₇₈₉₃₎; *repercusiune*₍₆₄₂₃₎; *represiune*₍₈₄₀₇₎; *reuniune*₍₅₉₃₆₃₎; *sancțiune*₍₅₆₉₄₃₎; *tensiune*₍₁₇₇₇₇₇₎; *tracțiune*₍₁₄₂₀₀₎; *uniune*₍₂₈₂₁₂₄₎; *viziune*₍₁₃₆₂₁₇₎.

3.2. Pentru cea de-a doua categorie, a cuvintelor înregistrate de DOOM² ca dublete specializate, am utilizat funcțiile de concordanțier (*Concordance*) și de procesare a structurilor gramaticale (*Word Sketch*) incluse în instrumentul *Sketch Engine*. Datele obținute arată pentru unele perechi o dinamică mai accentuată a contextelor decât cea indicată în dicționarul normativ. Din rațiuni de spațiu, voi ilustra această analiză numai pentru 4 din cele 32 de perechi de forme din DOOM².

3.2.1. casație (organ judecătoresc) // casațiune (piesă muzicală, anulare, lichidare). Am interogat baza de date pentru sintagma [*_substantiv de casație / casațiune*] și au rezultat contextele: *curte/instanță de ~*; *scop/drept/regim de ~*; *recurs în ~*, în care s-a înregistrat o preferință marcată pentru varianta cu **casație**: *curte/instanță de ~*_{(16657) / (615Lex) / (19C)}; *recurs în ~*_{(282) / (40Lex) / (9C)}; *scop/drept/regim de ~*_{(0) / (3C)}. Contextele cu **casațiune** sunt mai puțin numeroase: *curte/instanță de ~*_{(22) / (0 Lex) / (0C)}; *recurs în ~*_{(1) / (0 Lex) / (0C)}. Nu a rezultat niciun context pentru sensul „piesă muzicală”. În concluzie, analiza de corpus sugerează următoarea soluție normativă¹⁰: **casație** (organ judecătoresc, anulare, lichidare) / **casațiune**₁ (inv.) // **casațiune**₂ (piesă muzicală).

3.2.2. confuzie (încurcătură) // confuziune (stingere a unei obligații). Pentru **confuziune**, analiza corpusului a relevat utilizarea lui în contexte juridice: *confuziune*_{(64) / (7Lex)}, în care, de fapt, semnificația termenului nu este aceea de „stingere a unei obligații”, ci de „fuziune” de patrimoniu sau de statut și care poate avea, printre altele, și consecința stingerii unor obligații: *obligațiile se sting prin plată, prin novațiune, prin remitere voluntară, prin compensație, prin confuziune, prin pierderea lucrului, prin anulare sau resciziune, prin efectul condiției rezolutorii și prin prescripție* (Codul Civil, art. 1091). Cu acest sens regăsim termenul *confuziune* și în alte contexte decât cele juridice: *stare de fuziune și confuziune între subiect și mediul lui ambient* (CoRoLa); *ceea ce Paul Virilio prezintă ca fuziune / confuziune actual-virtual* (CoRoLa). În același timp, corpusul a oferit și exemple pentru *confuziune* ca variantă a lui *confuzie*, mai ales în contexte

¹⁰ Aceasta corespunde, de altfel, și înregistrării din MDN.

ironice (30 de contexte în *RoTenTen16* și 7 contexte în *CoRoLa*): *scuzați de ~ / eroare de ~ / produce ~ și tevatură / ~ mentală / ~ organizatorică*), rezultate ce sugerează o posibilă reorganizare a descrierii uzului celor două variante: **confuzie / confuziune** (înv.) („încurcătură”) // **confuziune** („identitate, suprapunere, fuziune”).

3.2.3. *conversie (recalificare) // conversiune (schimbare). Și în cazul acestei perechi de variante înregistrate în DOOM² ca variante specializate semantic, corpusul arată o altă dinamică. Am interogat corpusul pentru contexte de tipul [*_substantiv de conversie / conversiune*].

Rezultatele pentru **conversie** arată că termenul-vedetă are în toate cele 9004 contexte sensul de „schimbare” (indicat în DOOM² numai pentru **conversiune**): *coeficient de ~₍₄₄₎; comision de ~₍₈₄₎; dispozitiv de ~₍₄₄₎; eficiență de ~₍₂₃₎; enzimă de ~₍₁₀₅₅₎; factor de ~₍₂₂₅₎; kit de ~₍₄₉₎; lege de ~₍₃₀₎; lentilă de ~₍₆₅₎; metodă de ~₍₄₄₎; perioadă de ~₍₃₆₀₎; plan de ~₍₂₄₎; randament de ~₍₂₆₎; rată de ~₍₁₈₅₅₎; simptom de ~₍₂₂₎; tabel(ă) de ~₍₂₈₎; titlu de ~₍₁₃₂₎; tulburare de ~₍₃₅₎ etc. Numai în 4% dintre aceste contexte **conversie** trimite la sensul particular de „schimbare a calificării”, adică „recalificare”: *program(ă) / curs de ~₍₃₆₄₎ (profesională)*.*

Pentru **conversiune** am identificat în corpus 103 ocurențe în structura [*_substantiv de conversiune*]. Centrele de sintagmă nominală coincid în mare măsură cu cele din contextele lui **conversie**: *tabel(ă) / preț / lege / procent / proces / program / rată / regulă / strategie*. Concluzia la care conduce acest test este că nu se poate vorbi (încă) de o specializare semantică a variantelor **conversie // conversiune**.

3.2.4. *emisie (emitere) // emisiune (program radio, TV). Pentru analiza acestui dublet, am rafinat interogarea bazei de date pentru cele 74 248 de contexte în care apare **emisie**, pentru a le extrage pe cele în care se actualizează sensul asociat radioteleviziunii. 2 861 de ocurențe (17,3%) din totalul de 16 513 contexte identificate în corpus pentru structura [*_substantiv de emisie*] trimit la această semnificație: *an₍₃₀₂₎ / antenă₍₁₄₆₎ / drept₍₁₃₅₎ / frecvență₍₄₈₎ / licență₍₈₄₀₎ / minut₍₁₀₆₎ / oră₍₃₆₉₎ / regie₍₁₁₁₎ / regizor₍₆₉₎ / spațiu₍₂₅₉₎ / studio₍₆₈₎ / timp₍₂₉₃₎ / zi₍₁₁₅₎ de ~*. De asemenea, din cele 406 contexte cu gruparea [*_ în emisie*], 80,5% – în cifre absolute, 327 – se referă la transmisiuni radio/TV. Interogarea corpusului pentru structura [*emisie de _substantiv*] a furnizat 28 459 de contexte, majoritatea cu nominale precum: *dioxid de carbon, gaze, carbon, noxe, oxizi, poluanți* etc. Într-o serie restrânsă de contexte (0,22%), **emisie (de)** se asociază însă și cu nominalele *televiziune (analogică / terestră)₍₁₈₎ / monedă₍₂₄₎ / obligațiuni₍₂₁₎*.

Pe de altă parte, **emisiune** apare în corpus în 292 896 de contexte. Am rafinat căutarea pentru secvența [*emisiune de _substantiv*] și am identificat 33 342 de contexte. În 6341 dintre acestea, termenul trimite la sensul „emitere”: *~ de acțiuni₍₆₄₁₎; ~ de bancnote₍₆₇₎; ~ de certificate de trezorerie₍₂₁₄₎; ~ de (euro)bonduri₍₃₅₆₎; ~ de instrumente financiare₍₈₃₎; ~ de monedă₍₂₇₇₎; ~ de obligațiuni₍₂₉₈₀₎; ~ de timbre / mărci₍₆₄₇₎; ~ de titluri₍₁₀₁₅₎; ~ de valori₍₆₁₎*.

Așadar, constatăm că, pe de o parte, forma *emisie* tinde să se specializeze în anumite contexte pentru sensul de „transmisie de radioteleviziune” (v. structurile de forma [*_substantiv de emisie*] și [*_ în emisie*] inventariate mai sus), pe de altă parte, *emisiune* are un sens specializat diferit de „program radio, TV” („punerea în circulație a unor instrumente de valoare”). Așadar, situația actuală a acestor variante ar putea fi descrisă astfel: *emisie*₁ / *emisiune*₁ („emitere”) // *emisie*₂ (în sintagmele *în / de ~*) / *emisiune*₂ („transmisiune / program radio, TV”).

3.3. Pentru categoria variantelor libere indicate de DOOM², am efectuat teste de frecvență care au produs următoarele rezultate: *ablație*₍₂₄₅₎ / *ablațiune*₍₁₈₎; *abstracție*₍₃₄₉₃₎ / *abstracțiune*₍₂₀₅₎; *aducție*₍₄₆₎ / *aducțiune*₍₁₅₃₀₎; *chestie*_(205.077) / *chestiune*_(108.390); *!dicție*₍₁₃₃₆₎ / *dicțiune*₍₁₇₀₎; *!direcție*_(56.956) / *direcțiune*₍₁₄₁₇₎; *funcție*_(494.871) / *funcțiune*_(25.349); *glaciație*₍₁₃₎ / *glaciațiune*₍₃₉₁₎; *interglaciație*₍₁₎ / *interglaciațiune*₍₀₎; *nervație*₍₀₎ / *nervațiune*₍₈₎; *!radiotransmisiune*₍₄₎ / *radiotransmisiie*₍₆₎; *!transmisie*_(52.442) / *transmisiune*₍₃₇₆₁₎; *!vexațiune*₍₈₎ / *vexație*₍₃₎.

Scorurile obținute arată că o serie de forme sunt extrem de rare în ambele ipostaze, au sub 10 ocurențe (ceea ce reprezintă mai puțin de 0,01% din corpus, conform scorului calculat automat, raportat la cele 2,65 miliarde de cuvinte): *interglaciație* / *interglaciațiune*; *nervație* / *nervațiune*; *!radiotransmisiune* / *radiotransmisiie*¹¹ și *!vexațiune* / *vexație*.

De asemenea, testele au arătat că pentru 9 din cele 13 perechi de variante, cu excepția lui *aducțiune*¹², *glaciațiune*, *nervațiune* și *vexațiune* predomină cele cu terminația *-(t)ie*. Inclusiv în cazul perechii *chestie*_{fam} / *chestiune*, care în dicționar se înregistrează ca variante condiționate stilistic, forma cu *-ie* este prevalentă în corpus și se întâlnește masiv nu numai în texte din subcorpusul informal (alcătuit din forumuri și bloguri), ci și în cel jurnalistic¹³.

Tot din rațiuni de spațiu, voi prezenta și în această secțiune numai o parte dintre analizele de corpus efectuate pentru perechile de variante, selectându-le pe cele trei care au în DOOM² indicații de uz contextual.

3.3.1. *abstracție* /(*lucru abstract*) *abstracțiune* (dar numai: *a face abstracție*). Prelucrarea datelor oferite de corpus a arătat că, deși uzul normat pentru *abstracție* se restrânge la gruparea locuțională *a face abstracție*, pe lângă

¹¹ Față de DOOM¹, *radiotransmisiie* a trecut pe poziția a doua în DOOM², dar corpusul arată că, deși nesemnificativă, diferența de scor este în favoarea acestei variante.

¹² Acest fapt se poate explica prin uzul restrâns al acestor termeni, specializați pentru semnificația științifică consolidată de multă vreme. Surprinzător este, totuși, cazul lui *aducție*, care apare în contexte specializate din domeniul medical numai de 6 ori (din 46 de intrări). Am remarcat că în limbajul medical, în cazul altor dublete se manifestă o puternică tendință de reducere a variantei cu *-(t)iune*. Exemplele din corpus pentru varianta *aducție* sunt: *brațul să fie fixat într-o poziție neutră sau într-o ușoară aducție; aducție și inversie a antepiciorului și mediopiciorului; sunt contraindicate mișcările de aducție; aparatul de aducție a gambelor; mușchiul pectineu are o slabă acțiune de aducție; mușchiul aductor lung are acțiune de aducție, flexie și rotație a coapsei.*

¹³ De exemplu: *chestia cu imaginea României e o obsesie a lui Klaus Iohannis; e foarte atractivă chestia asta, din punct de vedere politic etc.*

cele 2 518 contexte care se supun acestei restricții, se înregistrează și 915 construcții (adică 26% din totalul de 3 493 de atestări ale formei) în care *abstracție* este utilizat autonom: *nivel / capacitate / proces de ~; ~ lirică / pură / a formei* etc. De remarcat că scorul de frecvență a termenului *abstracție* utilizat cu sensul de „lucru abstract” este de patru ori mai mare decât a termenului *abstracțiune*. Așadar, restricția de sens pentru *abstracție* ar trebui eliminată.

3.3.2. !direcție₂¹⁴ / (inv.) direcțiune (conducere a unei instituții). Instrumentul *Word Sketch* al bazei de date cu care am lucrat a confirmat preferința uzului pentru forma *direcție*, raportat la numărul de ocurențe ale formei *direcțiune*. Dincolo de aceasta, corpusul a pus în evidență o anumită distribuție contextuală a celor doi termeni. Forma *direcție* se întrebuițează în sintagme care desemnează denumirea unor diviziuni de specialitate, administrative sau teritoriale ale diverselor instituții: *~ agricolă / apelor / (de) cultură / economică / (de) finanțe / fiscală / județeană / juridică / națională / regională / rutieră / sanitar-veterinară / (de) sănătate publică / silvică / (de) sport / tehnică / teritorială*, fiind mai rar utilizat pentru a desemna persoanele din conducerea respectivei organizații. Varianta *direcțiune* pare să se specializeze pentru acest sens. O altă observație care se impune este legată de mențiunea de uz asociată în DOOM² variantei *direcțiune*_(inv.). Această formă apare în numeroase contexte în care determinativul genitival este un nume de instituție contemporană, ceea ce arată că termenul nu este resimțit de vorbitori ca învechit: *~ drumurilor / filarmonicii / institutului / liceului / poliției / postului de televiziune / spitalului / școlii / teatrului / vămilor* etc.

3.3.3. !funcție₂ / funcțiune. Pentru această pereche de variante am verificat distribuția câtorva sensuri secundare mai frecvente ale lui *funcțiune*. Am urmărit contextele în care apare cu semnificația „acțiune / funcționare”: *a (se) afla / da / intra / lăsa / pune / repune / ține în ~*, respectiv *a ieși / opri / retrage / scoate / din ~* etc., pentru care se înregistrează 5498 de atestări (21% din total), respectiv „destinație”: *~ de birou / comercială / de cazare / de grădiniță / de locuință / mixtă / sportivă / turistică* etc., pentru care am identificat 6803 construcții (reprezentând 27% din totalul atestărilor termenului).

Se găsesc în corpus câteva tipare clișeizate, în care intră ambele forme. În unele contexte se manifestă o netă preferință pentru varianta redusă: *stat de funcțiunii*₍₃₀₇₎ / *funcții*₍₁₆₁₄₎; *exercitarea funcțiunii*₍₄₀₎ / *funcției*₍₁₇₆₉₎, în altele însă predomină varianta cu *-(ț)iune*: *în exercițiul funcțiunii*₍₄₀₄₎ / *funcției*₍₂₀₈₎.

4. CONCLUZII

Analiza de corpus pe care am efectuat-o aici pentru a verifica distribuția formelor cu *-(ț)iune* / *-(ț)ie* în româna de astăzi este departe de a fi exhaustivă, însă considerăm că este suficient de concludentă pentru a susține ideea că, mai ales în

¹⁴ Pentru *direcție*₁, dicționarul normativ indică sensul: (*orientare în spațiu, sistem mecanic* etc.).

privința adoptării și adaptării neologismelor, decizia normativă trebuie confruntată cu uzul, prin consultarea unui număr consistent de date. Deja de câteva decenii, băncile electronice de text s-au dovedit a fi instrumente prețioase, care îi pot furniza lingvistului date bogate, obiective și procesabile rapid. Chiar dacă româna nu dispune încă de un corpus electronic de varietatea, de dimensiunile și de complexitatea celor mai performante corpusuri (cum este, de pildă, *British National Corpus*), considerăm că și instrumentele pe care le avem la dispoziție astăzi (chiar dacă ele cuprind texte compilate preponderent din Internet) pot fi utilizate cu succes pentru analize ale uzului actual al limbii. Din prelucrarea și interpretarea datelor furnizate de *Sketch Engine* – corpusul de limbă română *RoTenTen16* și corpusul *EUR-Lex Romanian 2/2016* – și, parțial, *CoRoLa*, au rezultat soluții de normare diferite de cele propuse în DOOM² și chiar ajustări ale unor glosări ale termenilor. Totodată, analiza de corpus a confirmat și tendința înregistrată încă de la începutul secolului trecut în concurența celor două clase de variante avute în vedere aici.

SURSE

CoRoLa = Corpus de referință pentru româna actuală (<http://corola.racai.ro>)
 Sketch Engine (<https://www.sketchengine.eu>)

BIBLIOGRAFIE

- DOOM¹ = Mioara Avram (redactor responsabil), *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Academiei, 1982.
- DOOM² = Ioana Vintilă-Rădulescu (coord.), *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
- Niculescu 1978 = Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, 2, București, Editura Științifică.
- Pană Dindelegan 2008 = Gabriela Pană Dindelegan, „Concurența *-(t)iune ~ -(t)ie*; stadiul actual al fenomenului”, în *Studii și cercetări lingvistice*, LIX, 2, p. 489–501
- Oprea 1992-1993 = Ioan Oprea, „Istoria adaptării împrumuturilor românești care au corespondente latinești în *-(t)io, -(t)ionis*”, în *Anuarul de lingvistică și istorie literară*, vol. XXXIII, p. 81–131.
- Iordan, 1943, ²1947 = Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, Iași, Institutul de Arte Grafice A. Țerek.
- Zafiu 2003 = Rodica Zafiu, „Propozițiune”, în *România literară*, nr. 33, 2003.
- Zafiu 2007 = Rodica Zafiu, „Criterii estetice în normarea limbii române”, în Camelia Stan, Rodica Zafiu, Alexandru Nicolae (editori), *Studii lingvistice, Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, București, Editura Universității din București, p. 457–473.

A NOTE ON THE VARIANTS ENDING IN *-(Ț)IUNE* / *-(Ț)IE* RECORDED IN DOOM₂

(Abstract)

The paper reports the results of a research regarding the competition between the nominal suffixes *-(Ț)iune* and *-(Ț)ie*, on the basis of a corpora study of present-day Romanian. The corpus analysis showed that (i) some of the nouns exclusively recorded in DOOM₂ with the ending *-(Ț)iune* are actually massively employed with the ending *-(Ț)ie* (which are not recorded by the normative dictionary), and (ii) the trend that manifested in Romanian for almost a century, favouring the ending *-(Ț)ie*, is also supported by the results of the frequency tests applied to the free variants indicated in DOOM₂.

Cuvinte-cheie: analiză de corpus, normă lingvistică, terminațiile substantivale *-(Ț)iune* / *-(Ț)ie*.

Keywords: corpus analysis, linguistic norm, noun suffixes *-(Ț)iune* / *-(Ț)ie*.

*Facultatea de Litere,
Universitatea Transilvania din Brașov
Brașov, Bd. Eroilor nr. 25
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13
m.gheorghe@unitbv.ro*